

# МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Державна установа “Центральний методичний кабінет  
підготовки молодших спеціалістів” МОЗ України



## РІСТ І РОЗВИТОК ЛЮДИНИ

### ПРОГРАМА

для вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів  
I—III рівнів акредитації за спеціальністю  
5.12010102 “Сестринська справа”

Київ  
2011

# РІСТ І РОЗВИТОК ЛЮДИНИ

## *Укладач:*

*А.М. Діхтяренко* — викладач вищої категорії, старший викладач, голова циклової комісії терапевтичних дисциплін Черкаського медичного коледжу;

*І.Я. Губенко* — директор Черкаського медичного коледжу, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, канд. мед. наук, заслужений лікар України.

Програму розглянуто і схвалено на засіданні циклової комісії терапевтичних дисциплін Черкаського медичного коледжу (протокол № 2 від 18 жовтня 2011 р.) та рекомендовано до затвердження опорною цикловою комісією ВМ(Ф)НЗ I—III рівнів акредитації МОЗ України (протокол № 1 від 26 жовтня 2011 р.).

## *Рецензенти:*

*А.М. Савченко* — доктор мед. наук, завідувач кафедри менеджменту та економіки в галузі охорони здоров'я Східноєвропейського університету економіки та менеджменту;

*В.О. Гаркавенко* — канд. мед. наук, завідувач кардіоревматологічного відділення Черкаської міської дитячої лікарні;

*В.В. Суботович* — викладач вищої категорії, голова циклової комісії терапевтичних дисциплін, старший викладач Уманського медичного коледжу;

*В.І. Лавська* — викладач вищої категорії Харківського базового медичного коледжу № 1, голова методичної комісії терапевтичних дисциплін;

*Л.В. Виноград* — викладач вищої категорії Кременчуцького медичного коледжу, голова циклової методичної комісії професійної і практичної підготовки з педіатрії;

*Н.П. Моцун* — викладач з педіатрії Кременчуцького медичного коледжу;

*Д.М. Бешега* — викладач-методист, викладач вищої категорії Чернівецького базового медичного коледжу Буковинського державного медичного університету, голова комісії педіатричних дисциплін.

© МОЗ України, 2011

© ВСВ “Медицина”, 2011

## ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма “Ріст і розвиток людини” складена для підготовки медичних сестер.

Програма містить три розділи: “Особливості розвитку і функціонування органів і систем у віковому аспекті”, “Психологічний розвиток людини в різні вікові періоди життя. Здоров’я батьків і роль планування сім’ї”, “Вплив різних факторів на ріст і розвиток людини”.

Медична сестра повинна бути підготовлена до багатопрофільної діяльності: медична сестра спеціалізованого терапевтичного, хірургічного, педіатричного профілю, медична сестра кабінету сімейного лікаря. Така робота передбачає необхідність знань особливостей розвитку та функцій органів і систем організму людини в різні вікові періоди.

Організм людини не залишається постійним упродовж життя, особливо мінливий він у дитячому віці. Постійно перебуває в процесі росту й розвитку, що має певні закономірності на кожному етапі, з притаманними йому морфологічними, фізіологічними, психологічними ознаками. Знання особливостей росту й розвитку людини дає змогу здійснювати індивідуальний підхід як до здорової людини, так і в разі захворювання, планувати оздоровчі лікувальні заходи.

Ці особливості аналізуються за такими віковими категоріями:

1. Внутрішньоутробний період:
  - фаза ембріонального розвитку;
  - фаза плацентарного розвитку.
2. Період новонародженості (перші 28 днів життя людини).
3. Період грудного віку (від 4 тижнів до 12 місяців життя).
4. Переддошкільний період (від 1 до 3 років).
5. Дошкільний період (від 3 до 5 років).
6. Період молодшого шкільного віку (від 6 до 11 років).
7. Період старшого шкільного віку (від 12 до 17 років).
8. Молодий і зрілий вік (18—44 роки).
9. Середній вік (45—59 років).
10. Літній вік (60—74 роки).
11. Старечий вік (75 – 89 років).
12. Довгожителі (понад 90 років).

Згідно з наведеними вище віковими періодами в процесі навчання розглядають особливості розвитку та функціонування органів і систем людини, вплив на них різних факторів (фізичних, хімічних, біологічних, екологічних), шкідливих звичок, харчування. Звертають увагу на формування вікової психології.

Лекційний матеріал планується у вигляді комплексних лекцій спеціалістів різного профілю згідно з програмою, а практичні заняття будуть проводитися на різних клінічних базах.

У процесі навчання медичні сестри вивчають особливості розвитку та функціонування таких систем і органів, як:

1. Центральна нервова система.
2. Ендокринна система.
3. Система кровотворення.
4. Серцево-судинна система.
5. Система дихання.
6. Система травлення.
7. Обмін речовин і енергії.
8. Сечовидільна система.
9. Система аналізаторів.
10. Вища нервова діяльність.
11. Опорно-руховий апарат.

Оволодіння теоретичним і практичним матеріалом з кожної теми здійснюватиметься по

вертикалі: від закладки до формування та розвитку в різних вікових групах.

Протягом вивчення навчальної дисципліни медичні сестри стають спеціалістами з цілісним поглядом на людину, з розумінням усіх вікових особливостей організму людини, що необхідні в сестринській справі.

Розглядаються умови нормального життя та їх вплив на ріст і розвиток дитини в дошкільному, молодшому шкільному, підлітковому та юнацькому періоди. Приділяється увага питанням підготовці дитини до відвідування дитячих закладів.

У розділі “Здоров’я батьків і роль планування сім’ї” вивчають анатомо-фізіологічні особливості та соціально-психологічні аспекти життя людини протягом репродуктивного періоду, вплив навколишнього середовища на її фізичне й психічне здоров’я. Приділяють увагу охороні здоров’я батьків (оскільки лише здорові чоловік і жінка можуть мати здорових дітей).

На вивчення дисципліни відводиться 90 год, з них 30 — на лекції, 30 — на практичні заняття та 30 — на самостійну роботу. Програма передбачає складання диференційованого заліку.

Програму складено відповідно до складових галузевого стандарту вищої освіти (ОКХ та ОПП) зі спеціальності 5.12010102 “Сестринська справа”, затвердженого МОН і МОЗ України у 2011 р. і навчальних планів (2011 р.).

Після вивчення дисципліни **студенти повинні знати:**

- складові розвитку людини;
- розвиток соматичної та вегетативної нервової системи;
- вікові особливості системи кровотворення;
- формування і розвиток скелету у віковому аспекті;
- основні показники нормального фізичного та психологічного розвитку дитини;
- методи профілактики наркоманії, токсикоманії, алкоголізму;
- психологічні ознаки старіння.

**Студенти повинні вміти:**

- визначати безумовні рефлекси новонародженого;
- виявляти збільшення щитовидної залози у людей різних вікових груп;
- взяти кров для біохімічного дослідження;
- перевірити гостроту зору дітям і дорослим різних вікових груп;
- провести бесіду про значення для здоров’я особистої гігієни;
- складати та розраховувати раціон харчування дітей;
- складати плани заходів адаптації дитини в дошкільному дитячому закладі, школі;
- здійснювати медсестринський процес по догляду за людиною, що вмирає.

**Студенти мають бути поінформовані про:**

- показники соціального та емоційного розвитку людини;
- обмін речовин та енергії в різні періоди життя;
- періоди дитячого віку;
- формування вищої нервової діяльності в різні періоди життя людини;
- клінічні ознаки смерті;
- шляхи подовження тривалості життя.

## ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Загальний обсяг	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
	<b>Розділ 1. Особливості розвитку і функціонування різних органів і систем у віковому аспекті</b>				
1	Розвиток соматичної та вегетативної нервової системи	6	2	2	2
2	Морфо-функціональні особливості основних аналізаторів (зорового, слухового, вестибулярного), їх розвиток у різні періоди життя людини	6	2	2	2
3	Формування вищої нервової діяльності в різні періоди життя людини (розвиток умовних рефлексів, вищих психічних реакцій, пам'яті, уваги)	6	2	2	2
4	Формування і розвиток кістяка у віковому аспекті. Склад кісткової тканини в людей різних вікових груп. Проблеми остеопорозу	8	2	2	4
5	Розвиток ендокринної системи. Особливості нейроендокринної регуляції в процесі росту і розвитку людини	6	2	2	2
6	Вікові особливості системи кровотворення (фізико-хімічні, транспортувальні, захисні особливості зсідання крові)	6		2	4
7	Обмін речовин і енергії, терморегуляція в різні періоди життя людини. Механізми регуляції обміну речовин і терморегуляції	8		2	6
8	Вікові особливості системи кровообігу: морфо-функціональні, фізіологічні, особливості провідної системи, механізмів регуляції	6	2	2	2
9	Особливості органів дихання у віковому аспекті: газообмін, зміни показників зовнішнього і внутрішнього дихання, структурні і функціональні зміни, регуляція дихання	6	2	2	2
10	Особливості системи травлення в людей різних вікових періодів: порожнинного, мембранного, пристінкового травлення, асиміляція харчових інгредієнтів, мікрофлори товстої кишки	6	2	2	2
11	Формування і розвиток системи виділення в людей різних вікових періодів. Особливості регуляції сечоутворення, основні показники функціонування нирок	6	2	2	2
	<b>Розділ 2. Психічний розвиток людини в різні періоди життя. Здоров'я батьків і роль планування сім'ї</b>				
12	Основні умови психічного розвитку дитини раннього, дошкільного та шкільного віку. Психологічні особливості підлітків	4		4	
13	Психологія дорослої людини в різні періоди життя. Психологія людей літнього і старечого віку	4	2		2
14	Анатомо-фізіологічні, психічні характеристики; емоційний, соціальний, духовний розвиток жінок і чоловіків у репродуктивний період. Статеве життя	4	2	2	
15	Сім'я та шлюб, їх роль у формуванні здорової людини	4		2	2
	<b>Розділ 3. Вплив різних факторів на ріст і розвиток людини</b>				
16	Вплив різних факторів на ріст і розвиток ембріона і плода, дитей і дорослих різних вікових груп: фізичних, хімічних, біологічних, екологічних, а також тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотиків та ін.	8	2	2	4
17	Значення гігієнічних факторів у розвитку людини, а саме: повітряного середовища, сонячного випромінювання, чинників мікроклімату, ґрунту, води, вібрації, шуму, електромагнітних полів. Роль особистої гігієни	6	2	4	
18	Роль харчування в різні вікові періоди життя	8		4	4
	<b>Усього</b>	<b>108</b>	<b>26</b>	<b>40</b>	<b>42</b>

*Примітка.* Години для самостійної роботи студентів розподіляють за темами предметні (циклові) методичні комісії навчальних закладів.

## ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Тема	Кількість годин
<i><b>Розділ 1</b></i>		
1	Анатомо-фізіологічні особливості нервової системи у новонароджених. Геронтологічні зміни нервової системи	2
2	Геронтологічні зміни зорового та слухового аналізатора	2
3	Виховання. Виховання дітей дошкільного, шкільного віку. Проблеми виховання у підлітковому віці	2
4	Геронтологічні зміни опорно-рухового апарату. Проблеми остеопорозу	4
5	Анатомо-фізіологічні особливості надниркових залоз, інсулярного апарату підшлункової залози, прищитоподібних залоз	4
6	Вікові зміни в системі крові	2
7	Особливості процесів травлення після переходу на загальний харчовий раціон	2
8	Анатомо-фізіологічні особливості серцево-судинної системи у новонароджених	2
9	Механізм першого вдиху. Зовнішнє дихання новонародженого	2
10	Особливості системи травлення у різні вікові періоди. Проблеми, пов'язані з органами сечової системи	2
11	Особливості регуляції сечоутворення, основні показники функціонування нирок	2
<i><b>Розділ 2</b></i>		
12	Психологія дорослої людини в різні періоди життя. Психологія людей літнього і старечого віку	2
13	Аспекти шлюбу. Роль шлюбу в житті людини	2
14	Вплив різних чинників на ріст і розвиток ембріона і плода. Хромосомні та генні аномалії	4
15	Гігієнічне значення окремих компонентів повітряного середовища. Клімат. Акліматизація	4
16	Основи раціонального харчування вагітних і жінок, які годують груддю	4
	<b>Усього</b>	<b>42</b>

# ЗМІСТ

## **Розділ 1. Особливості розвитку і функціонування різних органів і систем у віковому аспекті**

### **Тема 1. Розвиток соматичної та вегетативної нервової системи**

#### **ЛЕКЦІЯ**

Розвиток соматичної нервової системи в ембріональний період. Особливості соматичної нервової системи у новонароджених. Безумовні рухові рефлексії новонароджених. Особливості соматичної нервової системи у дітей грудного віку. Дозрівання пірамідного шляху. Особливості електроенцефалограми дітей. Особливості вегетативної нервової системи новонароджених. Співвідношення тону парасимпатичної і симпатичної нервової системи. Гематоенцефалічний бар'єр новонароджених. Зміни нервової системи в процесі старіння.

#### **ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Розвиток соматичної нервової системи в ембріональний період. Особливості соматичної нервової системи у новонароджених. Безумовні рухові рефлексії новонароджених. Особливості соматичної нервової системи у дітей грудного віку. Характеристика особливостей соматичної нервової системи у новонароджених, безумовних рухових рефлексіїв новонароджених. Особливості соматичної нервової системи у дітей грудного віку. Енцефалограма та її функціональні зміни на всіх рівнях регуляції в разі старіння.

#### **Практичні навички:**

- перевіряти основні умовні рефлексії у дітей першого року життя;
- визначати безумовні рефлексії новонародженого.

### **Тема 2. Морфо-функціональні особливості основних аналізаторів (зорового, слухового, вестибулярного), їх розвиток у різні періоди життя людини**

#### **ЛЕКЦІЯ**

Поняття про особливості основних аналізаторів (зорового, слухового, вестибулярного). Гіперметропія новонароджених. Гострота зору в дітей різних вікових груп. Становлення вестибулярного аналізатора в онтогенезі.

#### **ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Особливості акомодациї. Основні заходи профілактики порушення зору у дітей та підлітків. Профілактика порушення зору в дітей і підлітків. Зміни слухового аналізатора в разі старіння.

#### **Практичні навички:**

- визначати гіперметропію новонароджених;
- визначати гостроту зору в дітей різних вікових груп;
- уміти схарактеризувати особливості вестибулярних рефлексіїв у дітей.

### **Тема 3. Формування вищої нервової діяльності в різні періоди життя людини (розвиток умовних рефлексіїв, вищих психічних реакціїв, пам'яті, уваги)**

## ЛЕКЦІЯ

Особливості умовно-рефлекторної діяльності в дітей. Поняття про орієнтувальні реакції. Співвідношення між збудженням і гальмуванням у корі головного мозку. Особливості умовно-рефлекторної діяльності в людей літнього віку.

## ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Формування умовних рефлексів у людей різних вікових категорій. Розвиток вищих психічних реакцій. Характеристика основних вікових особливостей пам'яті.

### *Практичні навички:*

- перевіряти основні умовні рефлекси в дітей першого року життя;
- оцінювати розвиток другої сигнальної системи в дітей грудного віку.

**Тема 4. Формування і розвиток кістяка у віковому аспекті. Склад кісткової тканини в людей різних вікових груп. Проблеми остеопорозу**

## ЛЕКЦІЯ

Поняття про розвиток опорно-рухового апарату. Формування кістяка в ембріона. Особливості розвитку кістяка в дітей різних вікових категорій. Поняття про зміни обміну в хрящах у період гормональної перебудови в осіб літнього та старечого віку.

## ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Проблеми пацієнта, які можуть виявитися під час обстеження опорно-рухового апарату. Критерії дитячого віку для вирішення питання щодо занять спортом

### *Практичні навички:*

- оцінювати проблеми пацієнта з ураженням опорно-рухового апарату.

**Тема 5. Розвиток ендокринної системи. Особливості нейроендокринної регуляції в процесі росту і розвитку людини**

## ЛЕКЦІЯ

Анатомічні особливості гіпофіза, щитоподібної, підшлункової, прищитоподібних та інших ендокринних залоз. Вплив адреналіну на розумову діяльність дітей. Дія тиреоїдних гормонів у дітей. Підвищення активності при статевому дозріванні. Вплив андрогенів і естрогенів. Поняття про статеве дозрівання. Зміни нейрогуморальної регуляції в разі старіння. Клімактеричний період у жінок і чоловіків.

## ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Будова ендокринних залоз. Особливості впливу гормонів на організм людини в різні періоди життя. Характеристика періодів статевого дозрівання. Особливості функціонування нейрогіпофіза у новонароджених. Загруднинна залоза і розвиток імунітету.

**Практичні навички:**

- визначати збільшення щитоподібної залози в людей різних вікових груп;
- уміти проводити бесіди з хворими різного віку про організацію харчування при цукровому діабеті;
- виявляти затримку статевого розвитку у підлітків.

**Тема 6. Вікові особливості системи кровотворення (фізико-хімічні, транспортувальні, захисні особливості зсідання крові)**

**ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Вікові особливості фізико-хімічних властивостей крові. Білковий склад крові. Зміни крові в процесі старіння. Вікові особливості транспортувальної функції крові. Типи гемоглобіну, особливості фетального гемоглобіну в людей різних вікових категорій. Особливості захисних функцій крові. Вікові зміни системи зсідання крові.

**Практичні навички:**

- взяти кров для біохімічного дослідження;
- інтерпретувати кількісний уміст еритроцитів у дітей і дорослих у різні періоди життя;
- характеризувати особливості лейкоцитарної формули в новонароджених, дітей віком 5 років, 8 років.

**Тема 7. Обмін речовин і енергії, терморегуляція в різні періоди життя людини. Механізми регуляції обміну речовин і терморегуляції**

**ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Особливості обміну білків, жирів і вуглеводів. Основний обмін у новонароджених. Механізми регуляції обміну речовин. Добові норми вітамінів, мінеральних речовин, мікроелементів. Характеристика особливостей водно-електролітного обміну та терморегуляції в новонароджених і дітей раннього віку. Особливості водно-електролітного обміну та терморегуляції в людей старечого віку.

**Практичні навички:**

- визначати особливості водно-електролітного обміну та терморегуляції в людей старечого віку, новонароджених і дітей раннього віку;
- скласти та розрахувати раціон харчування дітей.

**Тема 8. Вікові особливості системи кровообігу: морфо-функціональні, фізіологічні, особливості провідної системи, механізмів регуляції**

**ЛЕКЦІЯ**

Морфо-функціональні особливості кровообігу плода. Співвідношення в роботі правого і лівого шлуночків серця плода. Структурні зміни серцево-судинної системи та особливості провідної системи серця новонароджених. Особливості фізіології серцевого м'яза та нагнітальної функції в неонатальний період. Реакції серцевого м'яза на фізичне навантаження. Кровообіг людей літнього і старечого віку. Зміна геодинамічних показників. Особливості серцевого циклу та механізмів регуляції серцево-судинної системи. Тривалість серцевого циклу новонароджених, тривалість систоли і

діастоли.

## **ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Особливості механізмів регуляції серцево-судинної системи. Геронтологічні зміни серцево-судинної системи. Порушення, які виявляють під час обстеження серцево-судинної системи.

### ***Практичні навички:***

- вимірювати АТ, інтерпретувати зміни АТ;
- уміти підрахувати пульс, характеризувати пульс;
- уміти записати електрокардіограму.

**Тема 9. Особливості органів дихання у віковому аспекті: газообмін, зміни показників зовнішнього і внутрішнього дихання, структурні і функціональні зміни, регуляція дихання**

## **ЛЕКЦІЯ**

Вікові особливості газообміну. Стійкість тканин плода до гіпоксії. Поняття механізму першого вдиху. Структурні зміни дихальної системи в дітей. Показники зовнішнього та внутрішнього дихання. Особливості дихання в період старіння. Функціональні зміни в системі дихання.

## **ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Вікові особливості газообміну плода. Механізм першого вдиху. Структурні зміни та показники зовнішнього і внутрішнього дихання у дітей. Особливості дихання в період старіння. Структурні зміни дихальної системи та показників зовнішнього і внутрішнього дихання.

### ***Практичні навички:***

- уміти підрахувати частоту дихання в людей різного віку, оцінити отримані результати;
- описати механізм першого вдиху.

**Тема 10. Особливості системи травлення в людей різних вікових періодів: порожнинного, мембранного, пристінкового травлення, асиміляція харчових інгредієнтів, мікрофлори товстої кишки**

## **ЛЕКЦІЯ**

Особливості системи травлення в період онтогенезу. Гематотрофний і амніотрофний тип живлення. Функціонування слинних залоз новонародженого.

Умовний слиновидільний рефлекс. Ферментативна активність шлункового соку та травлення в шлунку і кишках. Мембранне травлення і роль нормальної мікрофлори товстої кишки. Показники секреторної функції шлунка в дітей різного віку. Особливості травлення в разі старіння. Порушення процесів усмоктування і моторики, особливості регуляції.

## **ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Особливості системи травлення в період онтогенезу. Гематотрофний і амніотрофний типи живлення. Робота та активність підшлункової залози і печінки в дітей першого року життя. Процеси

всмоктування і моторики.

**Практичні навички:**

- допомагати хворим різного віку під час блювання;
- проводити промивання шлунка пацієнтам різних вікових груп;
- надавати невідкладну допомогу при гострих отруєннях.

**Тема 11. Формування і розвиток системи виділення в людей різних вікових періодів. Особливості регуляції сечоутворення, основні показники функціонування нирок**

**ЛЕКЦІЯ**

Формування системи виділення у ембріона. Морфо-функціональні особливості нирок новонароджених. Роль легенів і шкіри у видільній системі новонароджених. Адаптація нирок новонароджених. Особливості регуляції сечоутворення в дітей. Основні показники й особливості нирок у людей літнього віку. Вікові особливості сечоутворення.

**ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Морфо-функціональні особливості нирок новонароджених. Будова системи виділення в ембріона. Основні показники функціонування нирок дітей і дорослих. Вікові особливості сечоутворення.

**Практичні навички:**

- уміти зібрати сечу для дослідження (загальний аналіз сечі, проба за методами Зимницького, Нечипоренка);
- підготувати хворого до рентген-урологічного дослідження;
- провести облік випитої, виведеної та введеної рідини.

**Розділ 2. Психічний розвиток людини в різні періоди життя. Здоров'я батьків і роль планування сім'ї**

**Тема 12. Основні умови психічного розвитку дитини раннього, дошкільного та шкільного віку. Психологічні особливості підлітків**

**ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Основні умови психічного розвитку дитини. Психологічні аспекти мовоутворення протягом кожного дитячого періоду. Характеристика форм емоційного спілкування дитини. Значення та роль дорослих у формуванні особистості дитини. Психологічний розвиток дитини в молодшому шкільному віці та психологічні особливості підлітка (пізнавально-психічні процеси, проблеми конфлікту в підлітковому віці, підліток і суспільство).

**Практичні навички:**

- скласти план організації режиму ігор, прогулянок, основних виховних заходів;
- оцінити психічний розвиток дитини;
- скласти план підготовки дитини до відвідування дитячих дошкільних закладів, школи;
- оцінювати результати періоду адаптації дитини.

**Тема 13. Психологія дорослої людини в різні періоди життя. Психологія людей літнього і**

старечого віку

## ЛЕКЦІЯ

Роль дорослих у формуванні особистості підлітка. Форми емоційного спілкування з людьми різних вікових категорій. Психологія людей літнього та похилого віку. Основні аспекти й особливості геронтопсихології. Медико-соціальні та психологічні аспекти смерті.

**Тема 14. Анатомо-фізіологічні, психічні характеристики; емоційний, соціальний, духовний розвиток жінок і чоловіків у репродуктивний період. Статеве життя**

## ЛЕКЦІЯ

Основні показники фізичного та психічного розвитку жінок і чоловіків у зрілому віці. Фізичні, психічні та соціальні ознаки готовності до статевого життя та репродукції. Біологічні ритми, їхній вплив на основні показники стану дорослої людини. Роль і значення, аспекти статевого життя.

## ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Основні показники фізичного та психічного розвитку жінок і чоловіків у зрілому віці та біологічні ритми. Характеристика відмінностей сексуальної поведінки жінок і чоловіків.

### *Практичні навички:*

- скласти план заходів статевого виховання;
- здійснювати сестринський процес із питань планування сім'ї.

**Тема 15. Сім'я та шлюб, їх роль у формуванні здорової людини**

## ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Аспекти шлюбу та роль і значення шлюбу в житті людини. Моделі шлюбу. Характеристика реалізації людини в шлюбі, статеве життя в шлюбі, планування сім'ї.

### *Практичні навички:*

- навчати застосуванню контрацептивів;
- здійснювати пропаганду здорового способу життя.

## **Розділ 3. Вплив різних факторів на ріст і розвиток людини**

**Тема 16. Вплив різних факторів на ріст і розвиток ембріона і плода, дітей і дорослих різних вікових груп: фізичних, хімічних, біологічних, екологічних, а також тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотиків та ін.**

## ЛЕКЦІЯ

Вплив різних чинників на ріст і розвиток ембріона, плода, дітей різних вікових груп. Визначення та тлумачення понять "здоров'я", "хвороба", "рівень здоров'я", "довкілля", "біосфера". Законодавчі документи про охорону навколишнього середовища, основи санітарного законодавства.

Роль медсестри в проведенні санітарно-гігієнічних заходів у лікувальних закладах.

## **ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Вплив різних чинників на ріст і розвиток ембріона, плода, дітей різних вікових груп. Принципи гігієнічного формування та законодавчі документи.

### ***Практичні навички:***

- провести бесіду про шкідливу дію тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотиків;
- провести бесіду про значення для здоров'я особистої гігієни.

**Тема 17. Значення гігієнічних факторів у розвитку людини, а саме: повітряного середовища, сонячного випромінювання, чинників мікроклімату, ґрунту, води, вібрації, шуму, електромагнітних полів. Роль особистої гігієни**

## **ЛЕКЦІЯ**

Гігієнічні значення окремих компонентів повітряного середовища. Позитивний оздоровчий вплив сонячного випромінювання. Клімат, акліматизація, хімічний склад повітря, його вплив на організм людини. Вплив забруднення ґрунту на здоров'я людини і санітарні умови охорони ґрунту. Фізіологічне та гігієнічне значення води (вимоги до якості питної води) Гігієнічне значення житла. Особиста гігієна та основи здорового способу життя. Гігієна праці і профілактика професійних захворювань. Гігієна дітей і підлітків, основи режиму дня.

## **ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Фізичні параметри атмосферного повітря. Характеристика впливу клімату на організм людини, забрудненого ґрунту, якості питної води. Значення раціонального режиму праці та відпочинку. Професійні інфекції.

### ***Практичні навички:***

- проводити одягання хворих різного віку;
- проводити оксигенотерапію хворим різного віку;
- проводити масаж і гімнастику дітям різного віку;
- проводити туалет шкіри і слизових оболонок.

**Тема 18. Роль харчування в різні вікові періоди життя**

## **ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ**

Харчування та його значення для здоров'я людини. Режим харчування та його значення в різних вікових групах. Вплив екологічного оточення на якість продуктів харчування. Характеристика та аналіз значення збалансованого харчування. Уміння дотримуватися режиму харчування.

### ***Практичні навички:***

- скласти раціон харчування для людей різних вікових груп;
- скласти план організації режиму харчування в різних вікових групах;
- нагодувати хворих дітей і дорослих різних вікових груп.

## ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

1. Визначити безумовні рефлекси новонародженого.
2. Виявити збільшення щитоподібної залози у людей різних вікових груп.
3. Провести бесіду з хворими різного віку про організацію харчування при цукровому діабеті.
4. Виявити затримку статевого розвитку у підлітків.
5. Визначити пульс у людей різного віку, підрахувати і дати йому оцінку.
6. Вміти вимірювати артеріальний тиск у дітей і дорослих різних вікових груп, дати йому оцінку.
7. Взяти кров для біохімічного дослідження.
8. Допомогати хворим різного віку під час блювання.
9. Провести промивання шлунка пацієнтам різного віку.
10. Провести очисну та лікувальну клізми.
11. Провести внутрішньовенне краплинне введення медикаментів хворим різного віку.
12. Провести взяття калу для дослідження на яйця глистів.
13. Надати невідкладну допомогу при гострих отруєннях.
14. Зібрати сечу для дослідження.
15. Провести облік випитої, виведеної та введеної рідини.
16. Вимірювати температуру тіла хворим різного віку.
17. Перевірити гостроту зору дітям і дорослим.
18. Перевірити слух людям різного віку.
19. Виявити зміни з боку хребта у дітей і дорослих.
20. Складати схеми загартовування дітей.
21. Проводити масаж і гімнастику дітям різного віку.
22. Провести бесіду про шкідливу дію тютюнокуріння, наркотиків, алкоголю.
23. Провести бесіду вагітним жінкам про режим дня та харчування.
24. Провести бесіду про значення для здоров'я особистої гігієни.
25. Провести туалет шкіри і слизових оболонок хворим різного віку.
26. Складати та розраховувати раціон харчування дітей.
27. Нагодувати хворих дітей і дорослих різних вікових періодів.
28. Уміти заповнити медичну документацію.
29. Роздати ліки хворим різного віку.
30. Організувати прогулянку хворим різного віку.
31. Розраховувати біологічні ритми людини.
32. Оцінити психічний розвиток дитини і дорослої людини.
33. Працювати на посту медсестри.
34. Провести одягання хворих різного віку.
35. Провести оксигенотерапію хворим різного віку.
36. Розробляти комплекс ЛФК відповідно до стану здоров'я людини літнього віку.
37. Контролювати вплив ЛФК на діяльність життєво важливих органів людини літнього віку.
38. Здійснювати медсестринський процес по догляду за людиною, що вмирає.
39. Оцінити розвиток другої сигнальної системи у дітей грудного віку.
40. Провести бесіду з хворими різного віку про організацію харчування при цукровому діабеті.
41. Дати інтерпретацію кількісного вмісту еритроцитів у дітей і дорослих у різні періоди життя.
42. Вказати особливості лейкоцитарної формули новонародженого, дитини віком 5 років, 8 років.
43. Перевірити дермографізм у пацієнта, інтерпретувати його.
44. Підрахувати частоту дихання в людей різного віку, дати оцінку отриманим результатам.
45. Провести промивання шлунка пацієнтам різного віку.
46. Оцінити обмін речовин та енергії в різні періоди життя.
47. Знати правила оцінювання нервово-психічного розвитку дитини.
48. Підготувати хворих різного віку до рентген-урологічного дослідження.

49. Провести облік випитої, виведеної та введеної рідини. Проводити антропометрію дітей і дорослих, робити інтерпретацію одержаних результатів, оцінювати фізичний розвиток за отриманими даними.
50. Провести бесіду з профілактики порушень зору в людей.

## **ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ЗАЛІКУ**

1. Вікові періоди життя людини.
2. Складові розвитку людини.
3. Періоди дитячого віку.
4. Особливості харчування дітей віком до одного року.
5. Харчування людини зрілого віку.
6. Розвиток соматичної та вегетативної нервової системи.
7. Вікові особливості системи кровотворення.
8. Особливості дихальної системи у віковому аспекті.
9. Особливості системи травлення.
10. Обмін речовин та енергії.
11. Особливості сечовидільної системи.
12. Особливості основних аналізаторів у різні періоди життя.
13. Формування і розвиток кістяка у віковому аспекті.
14. Оцінювання нервово-психічного розвитку дитини.
15. Способи загартовування.
16. Види і значення масажу.
17. Основні показники нормального фізичного та психологічного стану дитини.
18. Характеристика демографічної ситуації в Україні та в області.
19. Показники соціального та емоційного розвитку людини.
20. Синдром старіння.
21. Ознаки старіння.
22. Форми обслуговування людини літнього віку.
23. Психологічні ознаки старіння.
24. Шляхи подовження тривалості життя.
25. Методи організації медико-соціальної допомоги людям літнього та похилого віку.
26. Основні етапи смерті.
27. Клінічні ознаки смерті.
28. Життєві потреби дитини та засоби їх задоволення.
29. Особливості харчування дітей віком від 1 до 3 років.
30. Особливості харчування дітей дошкільного та шкільного віку.
31. Особливості харчування людей літнього віку.
32. Особливості нейроендокринної регуляції в процесі росту й розвитку людини.

# ЛІТЕРАТУРА

## *Основна*

*Заремба Е.Х., Шевченко В.М.* Медсестринство в сімейній медицині. — К.: Здоров'я, 2001. — 432 с.

*Ріст і розвиток людини. Практикум: навч. посіб. / О.Ф. Гаврилюк, Л.С. Залюбівська.* — К.: Медицина. — 2010. — 168 с.

*Ріст і розвиток людини: підручник / В.С. Тарасюк, Н.В. Титаренко, І.Ю. Андрієвський та ін.; За ред. В.С. Тарасюка, І.Ю. Андрієвського.* — К.: Медицина, 2008. — 400 с.

## *Додаткова*

*Возіанова Ж.І.* Інфекційні і паразитарні хвороби: В 3 т. — К.: Здоров'я, 2001.

*Губенко І.Я., Шевченко О.Т., Бразалій Л.П., Апшай В.Г.* Медсестринський догляд за пацієнтом. — К.: Здоров'я, 2000. — 248 с.

*Губенко І.Я., Шевченко О.Т., Бразалій Л.П., Апшай В.Г.* Медсестринський процес. — К.: Здоров'я, 2001. — 208 с.

*Еренков В.А.* Пособие по педиатрии. — К.: Здоров'я, 2001. — 454 с.

*Ефимов А.С.* Энциклопедия семейного врача. — Т. 1, 2. — М., 1992.

*Кудрявцева Т.О.* Сестринський процес: етапи, зміст, документація: навчально-методичний посібн. — К.: Здоров'я, 2001. — 96 с.